

ZAŠTITA OD SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA NA VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA U SRBIJI

Prof. dr Slađana Jovanović¹

Apstrakt: Seksualno uznemiravanje na visokoškolskim ustanovama u Srbiji je tema kojoj nije poklonjeno dovoljno pažnje, dok je u svetu situacija drugačija. Istina, dalje su u kreiranju specifičnih mehanizama zaštite otišle zemlje anglosaksonskog pravnog sistema, ali i u evropskim okvirima je konstatovan značajan pomak u poslednje vreme. Sprovode se istraživanja, a evropske visokoškolske ustanove usvajaju posebne pravilnike ili protokole za postupanje u ovakvim slučajevima, smeštajući koncept zaštite u šire okvire zaštite od (rodno zasnovane) diskriminacije i nasilja. Stoga je u radu naglasak stavljen na evropsku regulativu koja predstavlja osnov za koncipiranje specifičnih modela zaštite od seksualnog uznemiravanja, kao i na primere dobre prakse iz uporednog (evropskog) prava. Pažnja je poklonjena i istraživanjima (prvenstveno u evropskim okvirima) čiji rezultati takođe nalažu specifičan, efikasniji odgovor na ovaj problem kome se same visokoškolske ustanove moraju posvetiti. U fokusu je ipak situacija u Srbiji, iz aspekta postojećeg pravnog okvira i istraživačkih poduhvata. Zaključuje se da je u Srbiji ova tema nedovoljno istražena, kao i da postoji potreba za posebnim mehanizmima zaštite na nivou samih visokoškolskih ustanova (za sada postoje na samo tri fakulteta), čije bi kreiranje podržala i država.

Ključne reči: seksualno uznemiravanje, zaštita od seksualnog uznemiravanja, diskriminacija, rodno zasnovano nasilje, visokoškolska ustanova

UVOD

Seksualno uznemiravanje (*sexual harassment*) se u najvažnijim i najnovijim evropskim pravno obavezujućim dokumentima (Direktiva 2006/54 o primeni principa jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u sferi zapošljavanja i rada² i Konvencija Saveta Evrope o srečavanju i borbi

¹ Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.

² Directive 2006/54/Ec of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation, OJ L 204, 26.7.2006. (čl. 2. st. 1(d)).

protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici³) definiše kao neželjeni verbalni, neverbalni ili fizički akt seksualne prirode koji je preduzet sa namerom ili ima za posledicu povredu dostojanstva druge osobe, naročito kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. U Konvenciji Saveta Evrope dato je i pojašnjenje za radnje koje se smatraju seksualnim uznemiravanjem. Verbalni akti se odnose na šale, pitanja, komentare sa seksualnom konotacijom, bilo da su izrečeni ili napisani. Neverbalni akti su radnje koje ne uključuju reči ili zvuke, već se radi o facijalnoj ekspresiji ili gestikulaciji (pravljenje određenih pokreta, simbola sa seksualnom konotacijom). Fizički akti podrazumevaju akte kojima se ostvaruje kontakt sa telom žrtve. Svi akti moraju biti seksualne prirode, neželjeni i učinjeni sa namerom ili imati za posledicu povredu dostojanstva druge osobe. Seksualno uznemiravanje se vrši u kontekstu zloupotrebe moći, obećanja nagrade ili pretnje ponavljanjem, a u većini slučajeva učinilac i žrtva se poznaju i njihov odnos karakterišu razlike u pozicijama i moći.⁴

Problem seksualnog uznemiravanja prvenstveno se vezuje za sferu radnih odnosa i zapošljavanja i najviše specifičnih (pravnih) mehanizama zaštite razvija se baš u ovoj sferi⁵. Međutim, nesporno je da je u pitanju pojava koja odlikuje, kao oblik (rodno zasnovane) diskriminacije i nasilja i druge sfere života, među kojima je i visokoobrazovanje. U Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici je upravo naglašeno da se čl. 40. (koji se odnosi na seksualno uznemiravanje) ne sme ograničavati u svojoj primeni samo na sferu rada, što otvara put ka regulisanju zabrana i mehanizama prevencije i zaštite i u sferi visokog obrazovanja.

Seksualno uznemiravanje na visokoškolskim ustanovama nije bilo značajna tema u svetu sve do kraja sedamdesetih godina prošlog veka. Tek tada se, u vezi sa ovim problemom, otvara, kao veoma značajno, pitanje jednakosti, odnosno (rodno zasnovane) diskriminacije u obrazovanju, a u vezi sa seksualnim uznemiravanjem na američkim univerzitetima koje nije prepoznato, odnosno prevenirano i sankcionisano na odgovarajući način. Naime, 1977. godine slučaj sa Univerziteta Yale (*Alexander vs. Yale University*)⁶ je pokrenuo lavinu pitanja i potragu za boljim odgovorima na njih. Grupa studentkinja je tužila Univerzitet zbog toga što ne obezbeđuje zaštitu od seksualnog

³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No. 210 (čl. 40).

⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 35-36, <https://rm.coe.int/16800d383a>

⁵ Jovanović, S., Simeunović-Patić, B., 2006, "Zaštita od seksualnog uznemiravanja na radu u pravu Evropske unije", *Temida*, br. 4, str. 17-25.

⁶ *Alexander v. Yale*, 631 F.2d 178 (2d Cir. 1980), <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/631/178/86618/>

uznemiravanja, štoje sagledano u kontekstu diskriminacije i povrede prava na obrazovanje i jednake šanse muškaraca i žena u obrazovanju.

Danas, u evropskim okvirima, najčešće aktivnosti studentskih organizacija doprinose tome da visokoškolske ustanove obrate više pažnje na ovaj problem⁷. Međutim, dobri i stabilni mehanizmi reagovanja se mogu razviti gde postoji institucionalna, odnosno podrška države u nastojanjima da se koncipiraju primereni odgovori od strane samih visokoškolskih ustanova. Bez angažovanja države, zaštita od seksualnog uznemiravanja zavisice od posvećenosti i diskrecionog odlučivanja pojedinih visokoškolskih ustanova, što pokazuje i slučaj Srbije.

RASPROSTRANJENOST I KARAKTERISTIKE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA –REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Prva istraživanja rasprostranjenosti i karakteristika seksualnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama pojavila su se u Sjedinjenim Američkim Državama, pošto je pomenuti slučaj *Alexander vs. Yale University* uzburkao javnost⁸. Najnovija studija Asocijacije američkih univerziteta pokazuje da problem i dalje postoji, te da je 25% studentkinja doživelo uznemiravanje u obliku prisilnog fizičkog kontakta, a stopa prijavljivanja je niska, zbog odluke žrtve da sama reši problem, zbog malog značaja problema, ali i zbog stida ili straha (iako je informisanost studenata o procedurama prijavljivanja i zaštite na univerzitetima u porastu)⁹.

Australijski univerziteti pružaju takođe dobar primer, jer su, udruženi, pokrenuli kampanju 2016. godine „Poštovanje. Sada. Uvek“ u čijim su okvirima kreirali zajedničke smernice za unapređenje prevencije i suzbijanja seksualnog uznemiravanja na univerzitetima. Istraživanje koje je sprovedeno u okvirima ovog projekta je pokazalo da je, iako svi univerziteti imaju svoje odgovore na seksualno uznemiravanje, potrebno ohrabriti studente/kinje da prijavljuju, ali i pružiti im bolju pomoć i podršku u tom postupku. Takođe,

⁷ European Institute for Gender Equality, 2019, *Ending Sexual Harassment and Violence in Third Level Education (ESHTE), It stops now*, Vilnius: EIGE, p. 4. https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/post-files/eshte_data_review_eige.pdf

⁸ O rezultatima prvih istraživanja: Reilly, M.E., Lott, B., Gallogly, S., 1986, “Sexual Harassment of University Students”, *Sex Roles* 15, Nos. 7-8, 1986, pp. 333-358.

⁹ Association of American Universities, *Campus Climate Survey on Sexual Assault and Sexual Misconduct* (2019) [https://www.aau.edu/sites/default/files/AAU-Files/Key-Issues/CampusSafety/Revised%20Aggregate%20report%20%20and%20appendices%201-7_\(01-16-2020_FINAL\).pdf](https://www.aau.edu/sites/default/files/AAU-Files/Key-Issues/CampusSafety/Revised%20Aggregate%20report%20%20and%20appendices%201-7_(01-16-2020_FINAL).pdf)

neophodno je više napora uložiti u prevenciju, što podrazumeva smeštanje ovog problema u širi kontekst rodne (ne)jednakosti¹⁰.

Studija iz 2014. godine o nasilju nad ženama u Evropskoj uniji¹¹ pokazuje da je seksualno uznemiravanje najrasprostranjenija i najperzistentnija forma rodno zasnovane diskriminacije: da su žrtve u 90% slučajeva žene i da je 55% žena u Evropskoj uniji iskusilo neki oblik seksualnog uznemiravanja, te da su žene starosti od 18 do 29 godina najosetljivija kategorija.

Istraživanje iz 2012. godine („Rodno zasnovano nasilje, proganjanje i strah od kriminaliteta: EU projekat“)¹² je posvetilo pažnju iskustvima studentkinja iz pet evropskih država (Nemačka, Španija, Poljska, Italija i Ujedinjeno Kraljevstvo) i utvrdilo da je između 47% i 68% studentkinja iskusilo neki oblik seksualnog uznemiravanja tokom studiranja (najčešće od strane muškaraca – kolega (60%), a od strane univerzitetskog osoblja – 7%). Najčešće je po sredi bilo verbalno uznemiravanje (33%), a ponašanja koja izazivaju strah je prijavilo 14,3% studentkinja.

Kao dobar primer izuzetnog zanimanja za ovaj problem, ali u nešto drugačijim okvirima, treba navesti nedavno sprovedeno nacionalno istraživanje u Noreškoj o zdravlju i dobrobiti studenata¹³. Istraživanje iz 2018. godine je sprovedeno na reprezentativnom uzorku od 50054 studenta starosti između 18 i 35 godina. Jasno je, dakle (i sasvim razumljivo i opravdano) da se problem seksualnog uznemiravanja razmatra i u okvirima šire teme – zdravlja i dobrobiti studenata (što je tema kojoj bi svakako trebalo pokloniti više pažnje u nacionalnim okvirima, imajući u vidu porast broja mladih koji odlaze u inostranstvo I vatrene deklaracije nadležnih vezane za napore da se ovakav trend zaustavi). Istraživanje je pokazalo da su (očekivano) žene više ugrožene ovom pojavom: npr. seksualno uznemiravanje tokom života je prijavila četvrtina ispitanika (svaka treća žena je istakla da je bila seksualno uznemiravana, a 8% muškaraca je takođe imalo to iskustvo). Samo u toku protekle godine (u odnosu na početak istraživanja) 16,7% ispitanika je doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja (21,6% žena i 5,7% muškaraca). Najčešći oblici uznemiravanja su bili: „izjave sa seksualno uznemirujućom konotacijom,

¹⁰ Universities Australia, 2019, *Guidelines for University Responses to Sexual Assault and Sexual Harassment, Respect. Now. Always*, p.3, <https://www.universitiesaustralia.edu.au/wp-content/uploads/2018/10/UA-Guidelines-5.pdf>

¹¹ EU Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey* (2014), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

¹² European Commission. *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime-Project Report*(2012), http://www.gendercrime.eu/pdf/gendercrime_final_report_printable_version.pdf

¹³ Sivertsen, B., Nielsen, M.B., E H Madsen, I., Knapstad, M., Lønning, K.L., Hysing, M., 2019, „Sexual harassment and assault among university students in Norway: a cross-sectional prevalence study“, *BMJ Open* 9, no.6, p.9, <https://bmjopen.bmj.com/content/9/6/e026993>

predlozi ili komentari u vezi sa telom ispitanika/ispitanice” i „neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljenje”. Najređe je bilo silovanje ili pokušaj silovanja (3,4%, odnosno 2,1%). Najugroženije su bile žene i to one mlađe životne dobi, dok se u ulozi učinioca najčešće pojavljuje kolega, a neko od univerzitetskog osoblja u 4,6% slučajeva. Važno je istaći i da je zaključak studije „da s obzirom na moguće posledice koje trpe oni koji su izloženi seksualnom uznemiravanju i napadu, i institucije i studentske organizacije moraju da intenziviraju svoje napore da ovu temu uvrste u svoje agende i obezbede i pravnu i medicinsku pomoć žrtvama seksualnog uznemiravanja”.

U Hrvatskoj su Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Centar za ženske studije u Zagrebu (2006. godine) sprovedli istraživanje o seksualnom uznemiravanju na Univerzitetu u Zagrebu i ono je pokazalo slične rezultate u pogledu prisustva seksualnog uznemiravanja kao i istraživanje iz 2001. godine¹⁴ - 26% studenata/studentkinja je doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja, što su doživeli kao povredu dostojanstva i stvaranje neugodnog, neprijateljskog i ponižavajućeg okruženja na univerzitetu), ali je pokazalo i to da studentkinje/studenti u većini (79%) ne znaju kome bi trebalo da se obrate u ovakvim slučajevima, odnosno smatraju da bi trebalo da postoji neko stručno telo za primanje pritužbi na fakultetu ili univerzitetu¹⁵.

Rezultati najnovijeg istraživanja seksualnog uznemiravanja na zagrebačkom univerzitetu¹⁶ pokazuju da prevalenca seksualnog uznemiravanja premašuje (uobičajenih) 30% (49,8% je doživelo uznemiravanje od strane kolega, a 44,2% od strane fakultetskog osoblja, što je značajno odstupanje u odnosu na rezultate ranijih istraživanja), dok su uvredljivi i stereotipni komentari najčešći oblik uznemiravanja. Veći je i broj muškaraca koji su prijavili seksualno uznemiravanje, što takođe odudara od rezultata ranijih istraživanja, a može se dovesti u vezu sa boljim prepoznavanjem pojave i većom otvorenošću i spremnošću da se ona prijavi (bar istraživačima).

Zanimljiv je i podatak o različitoj percepciji problema od strane muškaraca i žena. Naime, studentkinje navode da ovakvi slučajevi nisu neočekivani, jer su u suštini društveno prihvatljivi, ali da ih takve situacije ljute, da osećaju gađenje i zaprepašćenje, a profesori im padaju u očima. S druge strane, muškarci navode i polaskanost kao reakciju na ono što su prepoznali kao

¹⁴ Vidi više u: Leinert-Novosel, S., Štingl, A., 2001, *NE znači ne: studija o spolnom uznemiravanju na hrvatskim sveučilištima I primjeri prevencije problema na europskim i američkim sveučilištima*, Zagreb: Demokratska inicijativa mladih.

¹⁵ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvešće o radu*, 2006, str.141-143, <https://www.prs.hr/attachments/article/92/Izvesce%20o%20radu%20za%202006.pdf>

¹⁶ Andrijašević, I., 2018, *Seksualno uznemiravanje na Sveučilištu u Zagrebu – iskustva i stavovi studenata/ica*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

uznemiravanje (naročito ako dolazi od koleginica),¹⁷ a ima i onih koji izražavaju žaljenje što im se ovakve situacije nisu dogodile. I ovo istraživanje je pokazalo da studenti i studentkinje najčešće ne znaju kome da se obrate za pomoć (69%), a ni u jednom slučaju nije bilo prijave nadležnima na fakultetu, već se o problemu razgovaralo sa prijateljima (najčešće) ili se učinilac izbegavao¹⁸. Imajući u vidu da se radi o najnovijem istraživanju, a da na zagrebačkom univerzitetu postoji posebna procedura, treba istaći značaj blagovremenog upoznavanja studenata sa ovim problemom i postojećom procedurom za njegovo rešavanje.

Ono što je takođe indikativno (a o čemu govore prethodno pomenuta istraživanja), a što ukazuje na značaj blagovremenog informisanja studenata o pojavi, njenim posledicama i postojećim mehanizmima zaštite, jeste mali broj prijava za seksualno uznemiravanje. Razlozi za to su (pored neprepoznavanja pojave) strah od posledica i nepoverenje u mogućnost zaštite (obično su ispitanici navodili da su smatrali da bi im prijava donela više štete nego koristi, da bi njihovo iskustvo bilo trivijalizovano, te da bi se ceo slučaj negativno odrazio na dalje školovanje), a ima i onih koji smatraju da bi prijava naudila karijeri učinioca¹⁹. Najčešće reakcije jesu izbegavanje učinioca, njegovih predavanja, izbor drugog predavača/predavačice, ukoliko je moguće, a kao krajnje rešenje pojavljuje se i ispisivanje sa fakulteta. Jasno je da ovakvi načini odgovora na seksualno uznemiravanje potenciraju potrebu za efikasnijim odgovorima, za koje mora biti zainteresovana (da ih kreira i evaluiira) sama visokoškolska ustanova.

Kao što je već istaknuto - Srbija ovom problemu ne posvećuje pažnju, te je jasno zašto i nema istraživanja na ovu temu ili su ona fragmentarna, sprovedena od strane onih koje ova tema više zanima (nevladinih organizacija koje se bave promocijom i zaštitom ženskih ljudskih prava) i na malim uzorcima. U Srbiji nema ni nacionalne studije o zdravlju i dobrobiti studenata (koja bi u svoje okvire uključila i problem seksualnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama)²⁰ niti je bilo istraživanja koje je sprovedla neka državna institucija. Najnovije istraživanje o nasilju nad ženama u Srbiji (u organizaciji OEBS-a) je, istina, posvetilo pažnju seksualnom uznemiravanju, ali nema specifičnih podataka vezanih za sferu visokog obrazovanja. Ipak,

¹⁷ Andrijašević, I., 2018, *op. cit.*, str. 24.

¹⁸ *Ibid.*, str. 31.

¹⁹ *Ibid.*, str. 5-6.

²⁰ Istraživanje o mentalnom zdravlju studenata u Srbiji Psihološkog savetovališta za studente iz 2013. godine nije sadržalo nijedno pitanje o seksualnom uznemiravanju kao izvoru stresa i problema sa mentalnim zdravljem, što govori o neprepoznavanju (ozbiljnosti) problema, <https://pricajmootome.rs/test/index.php/psiholoski-kutak/zanimljivi-tekstovi/158-istrazivanje-mentalnom-zdravlju-studenata>

podatak da je 42% žena trpelo neki oblik seksualnog uznemiravanja od svoje 15. godine je upozoravajući, a najugorženija je grupa žena do 30. godine (u koju svakako spadaju studentkinje)²¹.

U nedostatku opsežnijih istraživačkih poduhvata, pokazuju se kao korisni i indikativni podaci nevladine organizacije Autonomni ženski centar iz Beograda, prikupljeni u okviru projekta „Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje“ (koji se realizuje od 2016.godine, sa posebnim fokusom na nasilje u partnerskim vezama mladih i seksualno uznemiravanje)²² uz preporuku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (što je obećavajuće u smislu pobuđivanja interesovanja resornog ministarstva za ovaj problem). Rezultati istraživanja „Mladi i iskustva seksualnog nasilja“²³ (na uzorku od 602 ispitanika) su pokazali da je trećina studentkinja i studenata u bila u situaciji da zaposleni na fakultetu u njihovom prisustvu pričaju šale sa seksualnom konotacijom, gledaju ih tako da se osećaju neprijatno ili skreću razgovor o studiranju na seksualne teme. Pored iskustva studentkinja i studenata, istraživanje je ukazalo i na to da 79% njih navedena ponašanja doživljava kao seksualno uznemiravanje, dok svaka druga studentkinja, odnosno, student, smatraju da zaštita od seksualnog uznemiravanja od strane profesora na fakultetima nije dovoljna i da je potreban bolji sistem. Autonomnog ženski centar je pokrenuo i kampanju „Zahtevam da budem ZAŠTIĆENA od seksualnog uznemiravanja“ u okviru koje je na adrese svih univerziteta u Srbiji stiglo više od 650 mejlova kojima studentska populacija zahteva adekvatnu zaštitu od seksualnog uznemiravanja.

Zanimanje za temu seksualnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama u Srbiji obezbeđuju pojedinačni slučajevi koji dospeju u medije (poput slučajevasa Filološko-umetničkog²⁴ i Pravnog fakulteta²⁵ Univerziteta u Kragujevcu), mada se na osnovu napisa u medijima dalo zaključiti da sami „pogođeni“ fakulteti konstatuju da postojeća zaštita na nivou visokoškolske ustanove (u okvirima etičkog kodeksa i postupanja etičke komisije) nije dovoljna i da treba precizirati zabrane i procedure.

²¹ OEBS, 2019, Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS: *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija*, Beograd: OEBS, str.29, <https://www.osce.org/sr/secretariat/419756?download=true>

²² Autonomni ženski centar, Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje 2016-2018, <https://www.womenngo.org.rs/o-nama/završeni-projekti/435-2016-2018-nulta-tolerancija-na-rodno-zasnovano-nasilje>

²³ Autonomni ženski centar, 2018, *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem*, Beograd: AŽC, str. 6-7.

²⁴ „Suspendovan perverzni profesor iz Kragujevca koji je seksualno uznemiravao studentkinju,“ *Blic*, 20. 11. 2018. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/jutros-sam-bez-gacica-suspendovan-perverzni-profesor-iz-kragujevca-koji-je-seksualno/1wgx3ym>.

²⁵ Radovanović, Z., „Prodekan Purić osumnjičen za seksualno uznemiravanje,“ *Danas*, 2. 11. 2018, <https://www.danas.rs/drustvo/prodekan-puric-osumnjicen-za-seksualno-uznemiravanje/>

Slična je situacija i u Republici Srpskoj – pojedini slučajevi zavređuju pažnju medija, studenti (opet po pisanju medija) zahtevaju istraživanje „afera“ seksualnog uznemiravanja i zabranu takvog ponašanja²⁶, ali specifičnog odgovora, oličenog u posebnom aktu kojim se zabranjuje takvo ponašanje i predviđa poseban postupak nema, niti postoje istraživanja na tu temu.

Na kraju izlaganja o istraživanjima, podsetimo se da Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (čl. 11) zahteva prikupljanje podataka i sprovođenje istraživanja o svim oblicima nasilja koje pokriva (dakle i o seksualnom uznemiravanju), kao i to da podaci budu dostupni javnosti i predmet javnih rasprava.

PРАВНА ЗАШТИТА ОД СЕКСУАЛНОГ УЗНЕМИРАВАЊА

Zaštita od seksualnog uznemiravanja u Srbiji je omogućena prvenstveno u sferi antidiskriminacionog i radnopravnog zakonodavstva. Tako, Zakon o zabrani diskriminacije²⁷, zabranjuje uznemiravanje i uznemiravanje po osnovu pola (član 12, odnosno član 20) i predviđa postupak pred Poverenikom i sudom, a u članu 55. st. 2. i 3. predviđeno je novčano kažnjavanje za prekršaj preduzetnika, odgovornog lica u pravnom licu, odnosno organu javne vlasti, kao i fizičkog lica²⁸.

Radnopravna zaštita je apostrofirana u više pravnih akata. Zakon o radu²⁹, u čl. 21. eksplicitno zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. Na slučajeve uznemiravanja (pa i seksualnog) na radu se primenjuju i odredbe Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu³⁰, a postoji i

²⁶ „Rektor Univerziteta u Banjaluci: 'Ne sme biti seksualnog uznemiravanja i sličnih pojava u ovoj ustanovi',“ *Blic*, 7. 11. 2017, <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/rektor-univerziteta-u-banjaluci-ne-sme-bit-seksualnog-uznemiravanja-i-slicnih-pojava/2ed39cx>; Slično i u članku: “Izgubljena akademska čestitost. Plagijatori i osumnjičeni za seksualno uznemiravanje – ko to predaje na fakultetima”, *Blic*, 10. 10. 2019. <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/izgubljena-akademska-cestitost-plagijatori-i-osumnjiceni-za-seksualno-uznemiravanje/3nxktfv>

²⁷ Zakon o zabrani diskriminacije, („*Službeni glasnik RS*“, br. 22/ 09).

²⁸ Novčanom kaznom od 10.000 do 100.000 dinara kazniće se za prekršaj preduzetnik ako uskrati pravo ili prizna pogodnosti s obzirom na pol, odnosno vrši fizičko i drugo nasilje, eksploataciju, izražava mržnju, omalovažava, ucenjuje i uznemirava lice ili grupu lica s obzirom na pol; Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 2. ovog člana odgovorno lice u pravnom licu, odnosno u organu javne vlasti, kao i fizičko lice.

²⁹ Zakon o radu, („*Službeni glasnik RS*“, br. 24/05, 61/05, 54/209, 32/13, 75/14 i 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 – autentično tumačenje).

³⁰ Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu, („*Službeni glasnik RS*“, br. 36/10).

Pravilnik o pravilima ponašanja poslodavaca i zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od zlostavljanja na radu.³¹

Zakon o ravnopravnosti polova³² je takođe od značaja za ovu temu imajući u vidu da u glavi IV pod nazivom „Obrazovanje, kultura, sport“ predviđa jednake mogućnosti, zabranu diskriminacije u obrazovanju, te ravnopravnost polova kao sastavni deo obrazovanja. Ovaj zakon takođe predviđa novčano kažnjavanje (od 10.000 do 100.000 dinara) za prekršaj poslodavca sa svojstvom pravnog lica ako: ne preduzme mere da zaštiti zaposleno lice od uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja ili seksualnog učenjivanja. Nacrt Zakona o rodnoj ravnopravnosti³³ takođe pominje seksualno uznemiravanje (i seksualno učenjivanje) kao oblike rodno zasnovane diskriminacije, ali u čl. 28. ovu pojavu vezuje za sferu rada i zabranjuje je, dok u čl. 58. nalaže prikupljanje podataka o pojavi, ali, ponovo, u sferi rada.

Od nedavno postoji i krivičnopravna zaštita od seksualnog uznemiravanja³⁴, a u skladu sa aktuelnim trendom pooštavanja represije i posezanja za (nedovoljno dobro osmišljenim) inkriminacijama, pre no za drugim mehanizmima zaštite (npr. mehanizmima zaštite od polnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama). Naime, Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (dalje: KZ)³⁵ uveo je novo krivično delo – polno uznemiravanje³⁶, za koje se goni po predlogu oštećenog. Novo krivično delo je uvedeno zbog zahteva Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici koju je Srbija potvrdila 2013. godine³⁷, a koja predstavlja i najznačajniji međunarodni pravnoobavezujući dokument u sferi zaštite žena od nasilja i diskriminacije. U čl. 40. Konvencija nalaže

³¹ Pravilnik o pravilima ponašanja poslodavaca i zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od zlostavljanja na radu, („*Službeni glasnik RS*“, br. 62/2010). Prema Pravilniku: „seksualnim uznemiravanjem smatraju se ponižavajući i neprimereni komentari i postupci seksualne prirode, pokušaj ili izvršenje nepristojnog i neželjenog fizičkog kontakta, navođenje na prihvatanje ponašanja seksualne prirode uz obećavanje nagrade, pretnju ili ucenu, druga istovrsna ponašanja“.

³² Zakon o ravnopravnosti polova, („*Službeni glasnik RS*“, br. 104/2009).

³³ Nacrt Zakona o rodnoj ravnopravnosti, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/300817/300817-vest15.html>

³⁴ Istina, postojala je i 2003.godine (krivično delo seksualnog zlostavljanja), ali je delo ubrzo dekriminalizovano. Vidi: Jovanović, S., 2017, „Nove inkriminacije u funkciji zaštite žena od nasilja“, u: Bejatović, S. (ur.), *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle): krivičnopravni aspekti*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i INTERMEX, str. 235.

³⁵ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, („*Službeni glasnik RS*“, br. 94/2016).

³⁶ Više o tome: Jovanović, S., 2019, „Novi krivičnopravni odgovori Republike Srbije na nasilje nad ženama“, *Temida*, vol. 22, br. 2, str. 180.

³⁷ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, („*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“, br. 12/13).

preduzimanje zakonodavnih ili drugih mera radi obezbeđenja „da svaki oblik neželejnog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva lica, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća, odnosno uvredljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge pravne sankcije“. Iako, Konvencija ne insistira na inkriminaciji, ona se pojavila u članu 182a KZ. Za polno uznemiravanje drugog lica predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci, a delo dobija teži oblik ako je učinjeno prema maloletnom licu (predviđena je kazna zatvora od tri meseca do tri godine). Međutim, definicija polnog uznemiravanja je uređena drugačije u odnosu na definiciju koju daje Konvencija. Naime, u čl. 182a KZ se polno uznemiravanje definiše kao „svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“, dok Konvencija insistira na ponašanju „seksualne prirode“. Ovo nesaglasje je kritikovano i od strane GREVIO komiteta³⁸(koji prati primenu Konvencije), a Srbiji je naloženo da grešku ispravi, jer daje osnov za drugačija tumačenja i može stvarati probleme u primeni.

U pogledu specifične zaštite od seksualnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama, nužna je izmena postojećeg stanja. U ovom trenutku, samo tri fakulteta imaju pravilnike o zaštiti od seksualnog uznemiravanja. To su dva fakulteta čiji je osnivač Republika Srbija: Fakultet političkih nauka (Pravilnik o ponašanju zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja studenata i studentkinja Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, od 29. aprila 2014. godine³⁹) i Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu (Pravilnik o ponašanju zaposlenih i studenata i studentkinja u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja, od 29. oktobra 2019. godine⁴⁰). Jedini privatni fakultet koji ima poseban pravilnik je

³⁸ GREVIO, 2020, *Baseline Evaluation Report SERBIA*, Strasbourg: Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Council of Europe, p. 47.

³⁹ Pravilnik o ponašanju zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja studenata i studentkinja Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, 2014, <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/07/pravilnik-o-ponasanju-zaposlenih-u-vezi-sa-prevencijom-i-zastitom-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja.pdf?jezik=lat>

⁴⁰ Pravilnik o ponašanju zaposlenih i studenata i studentkinja u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja, 2019, http://www.fasper.bg.ac.rs/pravna_akta/fakultet/20191105_1-seksualno-uznemiravanje.pdf

Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu (Pravilnik o zaštiti od seksualnog uznemiravanja i učenjivanja, od 13. marta 2019. godine⁴¹).

Ilustracije radi, slede najvažnije karakteristike Pravilnika Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu, odnosno mehanizma zaštite od seksualnog uznemiravanja koji je njime predviđen.

- Zaštitu uživaju i oni koji su u postupku upisa ili pohađaju program koji organizuje fakultet (ne samo studentkinje i studenti);
- Postupanje koje predstavlja seksualno uznemiravanje ili učenjivanje je teška povreda pravila ponašanja zaposlenog (zbog koje može uslediti i otkaz ugovora o radu);
- Zabranjeno je iskazivanje/propagiranje predrasuda vezanih za pol, rod, seksualnu orijentaciju koje vode diskriminaciji;
- Dekan je dužan da blagovremeno i na adekvatan način informiše o zabrani seksualnog uznemiravanja, merama za sprečavanje i postupcima zaštite;
- Konsultativni postupak (dekan imenuje tri lica za pomoć i podršku) je neformalan; lice za pomoć i podršku daje savete, obavlja odvojene razgovore, obaveštava dekana;
- Postupak za sprečavanje seksualnog uznemiravanja i učenjivanja je formalan; podrazumeva podnošenje zahteva dekanu najkasnije u roku od šest meseci od učinjenog dela, a zahtev može podneti i druga osoba (uz saglasnost žrtve);
- Osoba od poverenja može pratiti žrtvu, pružati joj pomoć i podršku;
- Hitne mere treba da onemoguće kontakt između učinioca i žrtve;
- Dekan imenuje tročlanu komisiju (u kojoj nisu lica imenovana za pomoć i podršku) koja će ispitati slučaj i obavestiti ga (uz poštovanje principa privatnosti i poverljivosti);
- Po prijemu obaveštenja, dekan se pismeno obraća navedenom učiniocu kako bise pismeno izjasnio.

Nijedan univerzitet u Srbiji nema posebna pravila o zaštiti od seksualnog uznemiravanja, a bilo bi dobro da se i u aktima univerziteta nađu odredbe koje bi uredile zaštitu od seksualnog uznemiravanja i/ili naložile visokoškolskim ustanovama u svom sastavu da to učine. Tako, u Hrvatskoj na zagrebačkom univerzitetu ova materija (zabrana i postupak zaštite) uređena je etičkim kodeksom. Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu (na snazi od 18. maja

⁴¹ Pravilnik o zaštiti od seksualnog uznemiravanja i učenjivanja, 2019, <http://pravnofakultet.rs/wp-content/uploads/2019/03/Pravilnik-o-zastiti-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja-22.03.2019..pdf>

2007. godine)⁴² definiše seksualno uznemiravanje u čl. 12. st. 3⁴³, dok u čl. 28-32. predviđa tela koja prate primenu Etičkog kodeksa (etička povereništva na nivou članova univerziteta i univerzitetski etički savet), a u glavi V predviđa postupak u slučaju kršenja ovog kodeksa. Dakle, nema posebnog postupka vezanog za seksualno uznemiravanje, već se u ovim slučajevima postupa, kao i u drugim slučajevima kršenja Kodeksa, iako je seksualno uznemiravanje eksplicitno definisano.

Primer dobre prakse koji bi mogao poslužiti kao uzor visokoškolskim ustanovama u Srbiji (i iz regiona) je Protokol o prevenciji, otkrivanju i borbi protiv seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu pola, rodnog identiteta ili seksualne orijentacije i šovinističkog nasilja Univerziteta u Barseloni⁴⁴. Reč je o protokolu koji je usvojen 13. februara 2014. godine, a nedavno je noveliran. Izmena se tiče upravo suprostavljanja ne samo seksualnom uznemiravanju, već svakom šovinističkom postupanju na univerzitetu. U protokol je ugrađena i i rodna dimenzija i nove mere zaštite. On se primenjuje i na situacije koje se dešavaju van prostora univerziteta, a tiču se nastave, akademskog i radnog života ustanove. Protokol insistira na prevenciji zabranjenih ponašanja, naknadi štete i sancionisanju učinilaca; informisanju, obuci i podzanju svesti svih članova Univerziteta u vezi sa temama koje pokriva; obezbeđuje smernice za identifikaciju situacija uznemiravanja i šovinističkog ponašanja, kao i brzo postupanje na rešavanju detektovanih situacija i u onima koje mogu biti prevenirane. Mere pomoći podrazumevaju psihološku pomoć i podršku i pravnu pomoć prilikom prijavljivanja. Protokol se odnosi na studente, nastavno osoblje i istraživače, ali i na administrativno, nenastavno osoblje, kao i na one koji nisu deo kolektiva, ali obezbeđuju određene usluge za Univerzitet (npr. dobavljači). Treba naglasiti i da je ovaj protokol realizacija obaveza predviđenih Trećim akcionim planom (univerzietskim) za ostvarenje jednakosti između žena i muškaraca na Univerzitetu (2013-2017) koji zahteva institucionalne koordinisane mere na planu prevencije, prijavljivanja i postupka pomoći i podrške u slučajevima

⁴² Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu,

https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki_kodeks-1.pdf

⁴³ „Spolno uznemiravanje specifičan je oblik uznemiravanja koje karakterizira izostanak pristanka ili odbijanje druge strane, a uključuje ponavljano neželjeno upućivanje verbalnih i fizičkih prijedloga spolne naravi drugoj osobi, fizičko napastovanje, ponavljano neželjeno iznošenje šala i opaska koje su spolno obojene, uključujući referiranje na spol i spolnu orijentaciju, ruganje i ismijavanje koje je spolno obojeno, izlaganje spolno uvredljivoga i uznemirujućega materijala te zahtijevanje spolnih usluga u zamjenu za određeno djelovanje ili propuštanje s pozicije autoriteta“.

⁴⁴ Universitat Autònoma de Barcelona, Protocol to prevent and act against sexual harassment, harassment on grounds of sex, sexual orientation, gender identity or gender expression, and male chauvinist violence, 7. 11. 2018, <https://www.uab.cat/doc/protocol-uab-en>

seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja po osnovu pola ili seksualne orijentacije. On je odgovor i na jedan od ciljeva projekta na kome učestvuje Univerzitet u Barseloni (*Effective Gender Equality in Research and the Academia*), a koji podržava Evropska unija.

O tome koliko su značajna istraživanja i podrška države razvijanju specifičnih mehanizama zaštite na visokoškolskim ustanovama govore rezultati (radnije pomenutog) istraživanje ESHTTE. Ono pokazuje da su se modeli dobre prakse razvili u Ujedinjenom Kraljevstvu i Škotskoj zahvaljujući upravo sprovedenim istraživanjima koja su za predmet imala seksualno nasilje i uznemiravanje na univerzitetima, zalaganju studentskih organizacija, ali i same države. Tako je 2015. godine ustanovljeno posebno telo na nivou visokog školstva u Ujedinjenom Kraljevstvu za nasilje nad ženama, uznemiravanje i zločine mržnje, koje je 2016. godine sastavilo značajan izveštaj („Promena kulture“), potom sprovelo istraživanje o seksualnom uznemiravanju i nasilju u školama za Parlamentarni komitet za žene i jednakost (po kome 59% žena starosti od 13. do 21. godine jeste pretrpelo neki oblik uznemiravanja u sferi obrazovanja). Škotska vlada je 2016. godine krenula sa sprovođenjem strategije „Jednako bezbedni“ (*Equally Safe*) za suzbijanje i sprečavanje nasilja nad ženama, ali je u njenim okvirima Univerzitet Strathclyde izradio projekat „Jednako bezbedni u visokom obrazovanju“ koji je za rezultat imao pregled akutuelnih mehanizama za suprotstavljanje rodno zasnovanom nasilju u škotskom visokom obrazovanju⁴⁵.

O sve većem značaju ove teme govori i to što je Evropski parlament usvojio Rezoluciju (26. oktobra 2017. godine) o borbi protiv seksualnog uznemiravanja⁴⁶ koja insistira na nultoj toleranciji seksualnog uznemiravanja u EU i poziva kompanije i druge subjekte da predzmu efektivne mere radi sprečavanja i sankcionisanja ove pojave. Istina, i Rezolucija apostrofira sferu rada, ali navodi da se pomenute mere moraju preduzimati i na drugim mestima. Ona pozdravlja i inicijative/kampanje za osnaživanje žena da prijave seksualno uznemiravanje i smatra učešće muškaraca u ovakvim kampanijama od izuzetnog značaja. Podstiče i prikupljanje podataka o rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja – o uzrastu i rodu učinioca i žrtve, kao i odnosu između njih. Naglašava i važnost obuke i kampanja za podizanje svesti o postojećim procedurama za prijavljivanje uznemiravanja, usvajajući nultu toleranciju kao princip. Interesantan je i deo posvećen uznemiravanju u parlamentima, uključujući Evropski parlament koji u kome se takođe dešavaju

⁴⁵ EIGE, *ESHTE*, 34-35.

⁴⁶ European Parliament resolution of 26 October 2017 on combating sexual harassment and abuse in the EU (2017/2897(RSP)), Official Journal of the European Union, C 346/192, 27. 9. 2018.

slučajevi seksualnog uznemiravanja, a nema potrebe ovom prilikom podsećati na slična dešavanja u srpskom parlamentu (i parlamentima u regionu).

ZAKLJUČAK

Jasno je da je seksualno uznemiravanje u sferi visokog obrazovanja u Evropi ozbiljan problem i da se odnedavno pojavljuju i specifični odgovori na njega, na nivou samih visokoškolskih ustanova. Dalje su, u razvoju mehanizma, otišle zemlje sa anglosaksonskom pravnom tradicijom (zahvaljujući i podršci države i brojnim prethodno sprovedenim istraživanjima), ali se pojavljuju ili usavršavaju specifični odgovori na ovu pojavu i u drugim evropskim zemljama (primer Univerziteta u Barseloni pokazuje kako se usavršava i proširuje zaštita na ovom polju). Postojeći podaci, na nivou Evropske unije, ali i u nacionalnim okvirima, pokazuju da značajan broj studenata, prvenstveno studentkinja (oko 30% njih) trpi seseksualno uznemiravanje na visokoškolskim ustanovama. Ipak, i dalje postoji problem sa prepoznavanjem ove pojave i/ili njenog značaja i ozbiljnosti, te njenim prijavljivanjem. Problem postoji i u vezi sa (ne)postojanjem specifičnih mehanizma zaštite, procedurama na visokoškolskim ustanovama, te čak sa nedovoljnom obaveštenošću studentske populacije o postojanju mehanizama zaštite u ustanovama u kojima oni postoje.

Nameće se zaključak da je neophodno sprovesti kontinuirana istraživanja (po mogućstvu na nacionalnom nivou, poput norveškog istraživanja posvećenom dobrobiti i zdravlju studenata ili istraživanja o nasilju nad ženama koja bi pokrila i ovaj problem) kako bi se ustanovilo prisustvo, rasprostranjenost i karakteristike ove pojave, a potom kako bi se kreirali i evaluirali mehanizmi prevencije i zaštite. Uostalom, potvrđena Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici izričito zahteva sakupljanje podataka i sprovođenje istraživanja o svim oblicima nasilja o kojima govori (dakle i o seksualnom uznemiravanju).

Nužno je razvijati i usavršavati politike i procedure za odgovor na seksualno uznemiravanje i uključiti studentske organizacije; usvojiti princip nulte tolerancije na seksualno uznemiravanje i angažovati se na informisanju studenata i zaposlenih o pojavi i postojećim procedurama. Svakako da je poseban problem seksualno uznemiravanje od strane univerzitetskog osoblja, jer je po sredi disbalans moći, a izostanak zaštite podrazumeva teške posledice po mentalno zdravlje žrtve, pa čak i donošenje odluke o napuštanju studiranja, te se čini neophodnim uključivanje u evaluacione ankete (već danas; one su obavezne i na srpskim univerzitetima) pitanja o seksualnom uznemiravanju, kako bi se pratilo prisustvo ove pojave i reagovalo na nju.

Iskustvo pokazuje da značajan doprinos kreiranju specifičnih mehanizama zaštite i podizanju svesti o problemu daju studentke organizacije, ali ipak, razumevanje problema i istinsko posvećivanje njegovom rešavanju mora da se razvije samim visokoškolskim ustanovama. Najbolje bi bilo (opet iskustva drugih pokazuju) uz podršku države (ministarstva nadležnog za obrazovanje i tela koja se bave pitanjem rodne ravnopravnosti i zaštitom ljudskih prava).

U Srbiji ova pojava još uvek nije u fokusu, te je jasno zašto nema specifičnih odgovora na nju (osim na tri fakulteta u ovom trenutku) i zašto se zaštita od seksualnog uznemiravanja na visokoškolskim ustanovama može potražiti samo u okvirima širih pravnih mehanizama zaštite (antidiskriminacionog, radnopravnog, krivičnog zakonodavstva). Ipak, s obzirom na to da se radi o pojavi koja je oblik diskriminacije i (rodno zasnovanog) nasilja, te kao takva (i slična drugim pojavama iz ove sfere koje su tek nedavno dobile više pažnje na različitim nivoima: kao što je npr. nasilje u porodici ili polno uznemiravanje (kao krivično delo od 2017. godine)) prekrivena tamnom brojkom, često i neprepoznata ili nedovoljno ozbiljno shvaćena kao problem, ne čudi kašnjenje Srbije (ali i drugih zemalja iz regiona) u odnosu na evropske odgovore na seksualno uznemiravanje na visokoškolskim ustanovama.

Iako Srbija ulaže značajne napore na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije i obezbeđenju rodne ravnopravnosti, za bolje ocene napora Srbije u ovoj sferi potrebno je sugerisati donosiocima odluka (i samim visokoškolskim ustanovama) da pojavu kojoj je posvećen ovaj rad istraže, pobrinu se za njeno bolje prepoznavanje i razumevanje, te prevenciju i sankcionisanje. Naravno, ne bi trebalo da se prilikom rešavanja ovog problema ostane na nivou deklaracije (što nije nepoznato u srpskoj pravnoj kulturi), već je nužno obezbediti zaštitu od seksualnog uznemiravanja u samim visokoškolskim ustanovama i ovaj problem sagledavati u kontekstu brige o rodnoj ravnopravnosti i dobiti i zdravlja studentke populacije.

LITERATURA

1. Andrijašević, I., 2018, *Seksualno uznemiravanje na Sveučilištu u Zagrebu – iskustva i stavovi studenata/ica*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.
2. Autonomni ženski centar, 2018, *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznemiravanjem*. Beograd: AŽC.
3. EU Agency for Fundamental Rights, 2014, *Violence against women: an EU-wide survey*.
4. European Commission, 2012, *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime-Project Report*.

5. European Institute for Gender Equality, 2019, *Ending Sexual Harassment and Violence in Third Level Education (ESHTE), It stops now*. Vilnius: EIGE.
6. GREVIO, 2020, *Baseline Evaluation Report SERBIA*, Strasbourg: Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence.
7. Jovanović, S., 2017, „Nove inkriminacije u funkciji zaštite žena od nasilja.“ U: Bejatović, S., (ur), *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle): krivičnopravni aspekti*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i INTERMEX, str. 228-240.
8. Jovanović, S., 2019, „Novi krivičnopravni odgovori Republike Srbije na nasilje nad ženama“, *Temida*, 22, br. 2, str. 169-187.
9. Jovanović, S., Simeunović-Patić, B., 2006, „Zaštita od seksualnog uznemiravanja na radu u pravu Evropske unije“, *Temida*, br. 4, str. 17-25.
10. Leinert-Novosel, S., Štingl, A., 2001, *NE znači ne: studija o spolnom uznemiravanju na hrvatskim sveučilištima i primjeri prevencije problema na europskim i američkim sveučilištima*, Zagreb: Demokratska inicijativa mladih.
11. OEBS, 2019, *Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS: Dobrobit i bezbednost žena, Srbija*. Beograd: OEBS.
12. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2006, *Izješće o radu*.
13. Reilly, M. E., Lott, B., Gallogly, S.M., 1986, „Sexual Harassment of University Students.“ *Sex Roles* 15, no. 7-8, pp. 333-358.
14. Sivertsen, B., Morten, B. N., Madsen, I.E.H., Knapstad, M., Lønning, K.L., Hysing, M., 2019, „Sexual harassment and assault among university students in Norway: a cross-sectional prevalence study“, *BMJ Open* 9, no. 6.
15. „Izgubljena akademska čestitost. Plagijatori i osumnjičeni za seksualno uznemiravanje – ko to predaje na fakultetima.“ *Blic*, 10. 10. 2019. <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/izgubljena-akademska-cestitost-plagijatori-i-osumnjiceni-za-seksualno-uznemiravanje/3nxkftv>
16. „Rektor Univerziteta u Banjaluci: 'Ne sme biti seksualnog uznemiravanja i sličnih pojava u ovoj ustanovi!'“ *Blic*, 7. 11. 2017. <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/rektor-univerziteta-u-banjaluci-ne-sme-biti-seksualnog-uznemiravanja-i-slicnih-pojava/2ed39cx>;
17. „Suspendovan perverzni profesor koji je seksualno uznemiravao studentkinju.“ *Blic*, 20. 11. 2018. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/jutros-sam-bezgacica-suspendovan-perverzni-profesor-iz-kragujevca-koji-je-seksualno/1wgx3ym>.
18. Association of American Universities. *Campus Climate Survey on Sexual Assault and Sexual Misconduct*, 2019. [https://www.aau.edu/sites/default/files/AAU-Files/Key-Issues/Campus-Safety/Revised%20Aggregate%20report%20%20and%20appendices%201-7_\(01-16-2020_FINAL\).pdf](https://www.aau.edu/sites/default/files/AAU-Files/Key-Issues/Campus-Safety/Revised%20Aggregate%20report%20%20and%20appendices%201-7_(01-16-2020_FINAL).pdf)
19. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No. 210 (čl. 40).
20. Directive 2006/54/Ec of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal

treatment of men and women in matters of employment and occupation, *OJ L 204*, 26.7.2006.

21. Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu, https://www.hrstud.unizg.hr/images/50014335/Eticki_kodeks-1.pdf

22. European Parliament resolution of 26 October 2017 on combating sexual harassment and abuse in the EU(2017/2897(RSP)), Official Journal of the European Union, C 346/192, 27. 9. 2018.

23. Nacrt Zakona o rodnoj ravnopravnosti, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/300817/300817-vest15.html>

24. Pravilnik o ponašanju zaposlenih i studenata i studentkinja u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu (od 29. oktobra 2019. godine) http://www.fasper.bg.ac.rs/pravna_akta/fakultet/20191105_1-seksualno-uznemiravanje.pdf

25. Pravilnik o ponašanju zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu (od 29. aprila 2014. godine) <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/07/pravilnik-o-ponasanju-zaposlenih-u-vezi-sa-prevencijom-i-zastitom-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja.pdf?jezik=lat>

26. Pravilnik o pravilima ponašanja poslodavaca i zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od zlostavljanja na radu, („*Službeni glasnik RS*“, br. 62/2010).

27. Pravilnik o zaštiti od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu (od 13. marta 2019. godine), <http://pravnikafakultet.rs/wp-content/uploads/2019/03/Pravilnik-o-zastiti-od-seksualnog-uznemiravanja-i-ucenjivanja-22.03.2019..pdf>

28. Protocol to prevent and act against sexual harassment, harassment on grounds of sex, sexual orientation, gender identity or gender expression, and male chauvinist violence, Universitat Autònoma de Barcelona, 7. 11. 2018, <https://www.uab.cat/doc/protocol-uab-en>

29. Radovanović, Z., Prodekan Purić osumnjičen za seksualno uznemiravanje.” *Danas*, 2. 11. 2018. <https://www.danas.rs/drustvo/prodekan-puric-osumnjicen-za-seksualno-uznemiravanje/>

30. Universities Australia, 2019, Guidelines for University Responses to Sexual Assault and Sexual Harassment, Respect. Now. Always, <https://www.universitiesaustralia.edu.au/wpcontent/uploads/2018/10/UA-Guidelines-5.pdf>

31. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, („*Službeni glasnik RS*“, br. 94/2016).

32. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, („*Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*“, br. 12/13).

33. Zakon o radu, („*Službeni glasnik RS*“, br.24/05, 61/05, 54/209, 32/13, 75/14, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 – autentično tumačenje).

34. Zakon o ravnopravnosti polova, („*Službeni glasnik RS*“, br. 104/2009).

35. Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu, („*Službeni glasnik RS*“, br. 36/10).
36. Zakon o zabrani diskriminacije, („*Službeni glasnik RS*“, br. 22/ 09).

PROTECTION AGAINST SEXUAL ABUSE AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN SERBIA

Prof. Slađana Jovanović, PhD⁴⁷

Abstract: Sexual harassment at higher education institutions in Serbia is a topic that has not received enough attention, while the situation is different in the world. The countries of the Anglo-Saxon legal system have indeed gone further in creating specific protection mechanisms, but also a significant shift has been noted in European frameworks lately. Research is being conducted and European higher education institutions are adopting specific rules or protocols to deal with such cases, placing the concept of protection within the broader framework of protection against (gender-based) discrimination and violence. Therefore, the emphasis is placed on European regulation, which is the basis for conceptualizing specific models of protection against sexual harassment, as well as on examples of good practice in comparative (European) law. Attention has also been paid to research (primarily in European contexts), the results of which also provide a specific, more effective answer to this problem that higher education institutions themselves must address. The focus is on the situation in Serbia, from the aspect of the existing legal framework and research ventures. It is concluded that this topic has not been sufficiently researched in Serbia, and that there is a need for special mechanisms of protection at the level of higher education institutions themselves (only three faculties have developed these), the creation of which would be supported by the state.

Keywords: sexual harassment, protection against sexual harassment, discrimination, gender-based violence, higher education institution

⁴⁷ Faculty of Law, Union University, Belgrade.